

Rašinys ugdymo procese: rašinio
žingsniai, metodai, rašymo
gebėjimus formuojančios užduotys

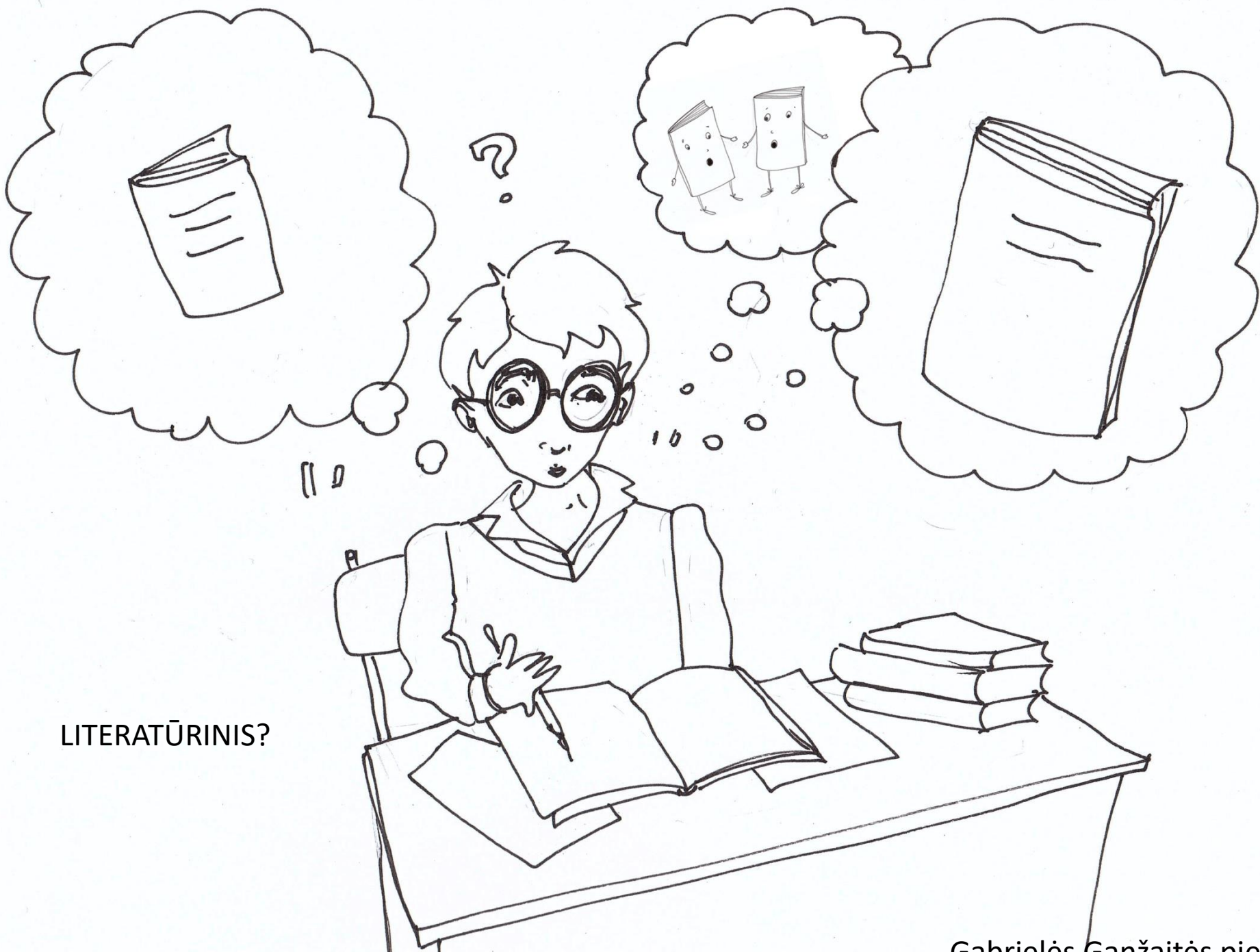
Rašinio žingsniai

- Temų apžvalga ir užduoties (temos) pasirinkimas.
- Pasirinktos temos analizė.
- Kūrinių, tinkamų temai atskleisti, pasirinkimas.
- Planavimas (plano rašymas).
- Įžangos apmatų rašymas.
- Pagrindinių pastraipų rašymas.
- Įžangos ir pabaigos konkretinimas.
- Rašybos ir skyrybos klaidų taisymas.
- Rašinio peržiūra.

SAMPROTAVIMAS?

Gabrielės Ganžaitės

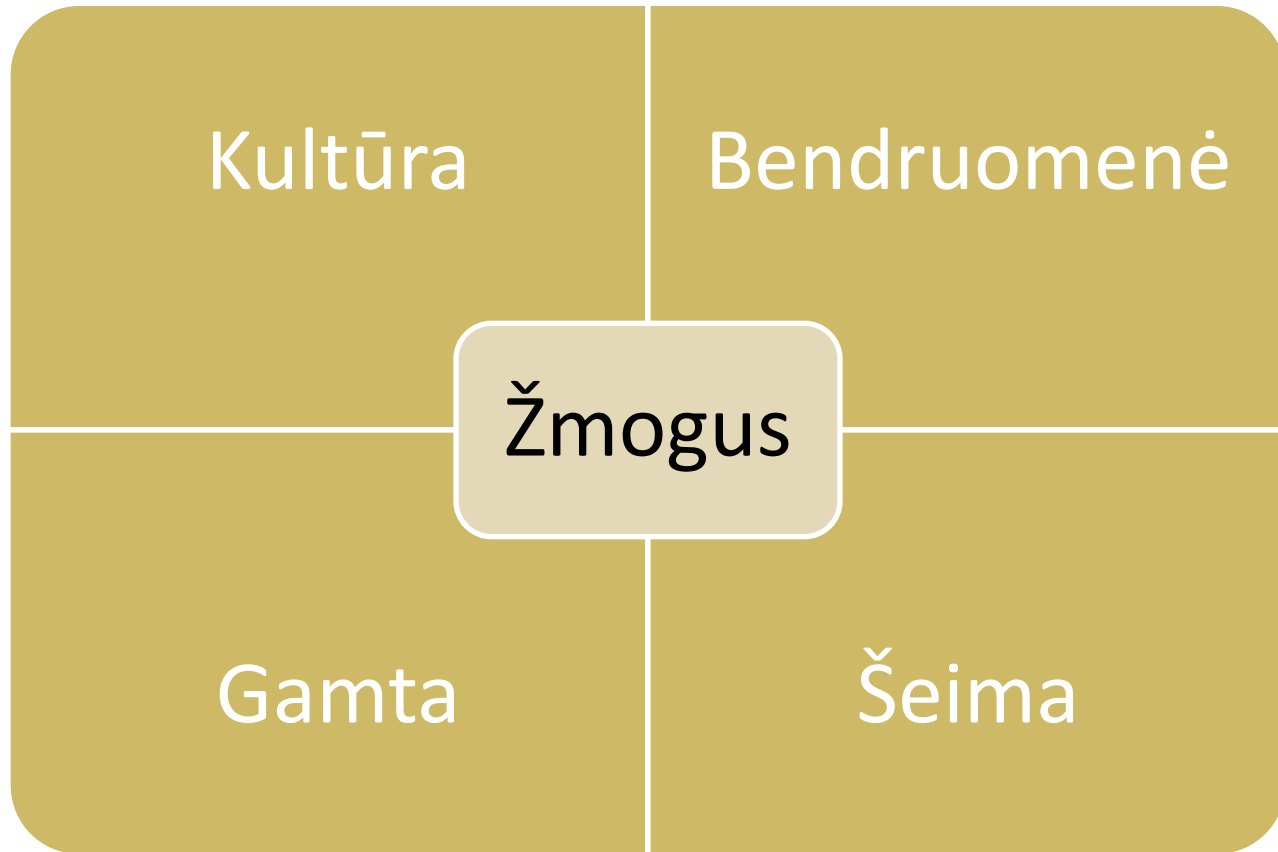
LITERATŪRINIS?

Gabriēls Ganžaitis pieņim

Pasirinkimą lemia žinios ir gebėjimai

- Samprotavimo rašinį rašantis turi gerai išmanyti kultūrą: istoriją, filosofiją, meno istoriją, literatūrą, būti plataus išsilavinimo.
- Literatūriniam rašiniui parašyti užtenka žinių, įgytų analizuojant kūrinius ir jų kontekstus literatūros pamokose.
- Literatūrinio rašinio temų aprėptis atitinka literatūros pamokose analizuotų kūrinių temų aprėptį, rašant galima analizuoti ir nedidelius kūrinių fragmentus, tinkamus temai atskleisti, todėl nereikia sukti galvos, kuo dar galima pasiremti.
-

Rašinio temų aprėptis

Užduoties antraštė (tema)

Rašinio pavadinimai gali būti

- konstatuojamieji sakiniai: „Kūrybos ir meno galia lietuvių literatūroje“,
- klausiamieji sakiniai: „Ar literatūra padeda žmogui prasmingai gyventi?“,
- citatos, kurių teisingumą, tikslumą reikia pagrįsti kūriniais, kitais kultūros tektais: „Ar pritartumėte Justino Marcinkevičiaus minčiai, kad „Menininko negali nedominti asmenybės ir visuomenės santykis“?
- tezė, kurią reikia įrodyti.,, Menas yra kelias, jungiantis žmogų su kitais“

Samprotavimo rašinio tikslas

- Samprotavimo rašinį pasirinkus reikės atskleisti požiūrį / poziciją, įtikinti, kad užduotyje keliamą problemą ar temą aktuali („Ar literatūra padeda žmogui gyventi?“),
- parodyti galimus problemos sprendimo būdus („Kaip išlikti oriam nepalankiomis aplinkybėmis?“),
- nuomonių pateiktu klausimu įvairovę („Kas verčia žmogų įsipareigoti ir prisiimti atsakomybę?“),
- parodyti dvi reiškinių puses („Ar verta aukotis dėl kitų?“)

Literatūrinio rašinio tikslas

- Literatūrinį rašinį pasirinkus, reikės analizuoti kūrinio temą („Namų reikšmė lietuvių literatūroje“),
- problemą („Pasirinkimo problemos sprendimas skirtingų žanrų kūrinuose“),
- veikėjų paveikslus („Moters paveikslas lietuvių prozoje“),
- vertybes („Asmens vertybių pasirinkimas XIX a. lietuvių literatūroje“),
- veikėjo poziciją („Stojiška asmens laikysena katastrofų literatūroje“).

Užduoties analizė

Trijų žingsnių metodas:

- Objektas (dalykas), apie kurį reikės rašyti.
- Klausimas (problema).
- Pagrindinė mintis – atsakymas į klausimą/
problemos sprendimas.

(Alaunienė Z. „Kaip nagrinėti samprotaujamojo rašinio antraštę“, Gimtasis žodis, 2014/ 10)

Literatūrinio herojaus siekiai Šekspyro dramoje „Hamletas“

1. Dalykas – Hamleto siekiai.
2. Klausimas: Kokią visuomenę ir žmogų nori matyti veikėjas ir kaip to siekia?
3. Pagrindinė mintis: Šekspyras dramoje teigia, kad norint sukurti tobulą visuomenę reikia atskleisti blogus veikėjų poelgius, ryžtingai kovoti su visuomenės ydomis, kritiškai vertinti savo paties poelgius.

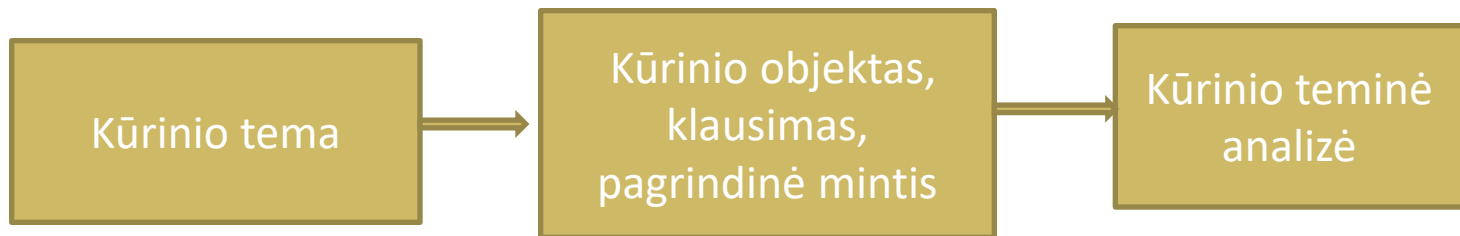
Kaip žmogus bando įprasminti savo gyvenimą?

Rašydami remkitės Šekspyro drama „Hamletas”

1. Dalykas – gyvenimo prasmė.
2. Klausimas: Kokiais būdais žmogus bando įprasminti gyvenimą?
3. Pagrindinė mintis: Žmogus savo gyvenimą įprasmina dorai gyvendamas, teisingai elgdamasis, siekdamas visuomenės gerovės, nes nedori darbai ir nemoralus elgesys vis tiek anksčiau ar vėliau pasmerkiami kaip netinkami.

Kūrinio analizė formuoja rašymo įgūdžius

- Kūrinio analizė (žodžiu ar raštu) paties kūrinio siūloma tema.
- Ištraukos / eilėraščio / apsakymo temos formulavimas ir kalbėjimas, rašymas remiantis trijų žingsnių metodu.

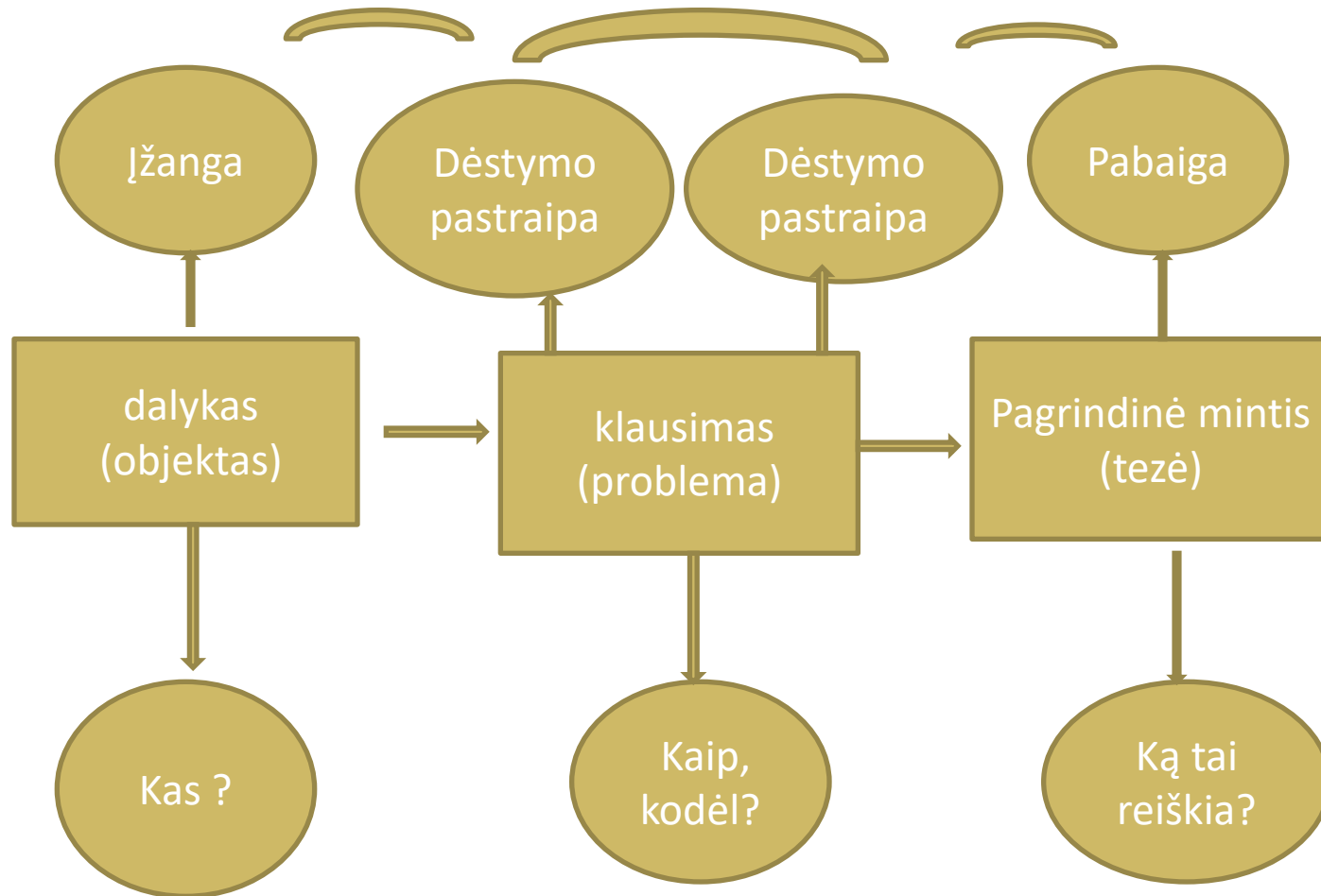

Rašinio temos ir kūrinio analizės santykis

- Tema siūlo aspektus, prie kurių reikia pritaikyti kūrinį.
- Pasirinktus temas aspektus reikia pagrįsti kūrinio analize.
- Problemos sprendimą pagrįsti kūrinio analize.

Rašinio kompozicija

Temos pavertimas užduotimi

- **Tema.** *Kūrybos ir meno galia lietuvių literatūroje (Autoriai pasirinkti: J. Tumas – Vaižgantas, J. Aistis, H. Radauskas)*
- **Užduotis.** *Išaiškinti, kokią įtaką kūryba ir menas daro **skaitytojui** ir pačiam **rašytojui** pasirinktuose lyginti lietuvių autorių kūrinuose.*

Temos sąvokos aiškinimas (-is) remiantis žodynu

- galià (2) (<http://dz.lki.lt>)
 1. **jėga, gebėjimas**, sveikata: *Senas esu, neturiu gėlios.*
 2. galybė, jėga: *Sustiprėjo ekonominė g.*
 3. galiojimas, veikimas: *Šis įstatymas jau neteko gėlios.*
 4. fiz. darbo ir jo atlikimo laiko santykis: *Variklio, srovės g.*
Konkrečiu žodžio reikšmę.
- **Galia** - gebėjimas paveikti realybę, daryti jai įtaką (poezijos poveikis skaitytojui, klausytojui) ;
- gebėjimas išreikšti jausmus, požiūrį, jei žvelgiame iš kūrėjo perspektyvos ;
- sugebėjimas transformuoti realybę ir jausmus į meno kūrinį.

Rašinio kryptį (analizės aspektus) nurodo klausimas

- *Objektas – kūrybos poveikis.*
- *Klausimas: Kaip kūryba ir menas veikia bendruomenę, skaitytoją ir kūrėją?*
- *Pagrindinė mintis: Kūryboje transformuota tikrovė ir poetinė forma išreikšti jausmai padeda skaitytojui pamatyti grožio poveikį žmogui (Radausko poezija „Stebuklas“),*
- *pateikti universalias patirtis (Aistis „Peizažas“, „Man tave“)*
- *atpažinti skaitytojui savo jausmus, juos lengviau išgyventi (Aisčio eilėraštis „Katarsis“),*
- *telkti bendruomenę (Vaižganto „Dėdės ir dėdienės“),*
- *kūrėjui (Radauskas „Dainos gimimas“, „Pasaka“) išreikšti savo požiūrį į pasaulį, realybę paversti poetine tikrove.*

Klausimų metodas, padedantis suprasti temos aprėptį

- Apie ką turėsiu rašyti (dalyką ar / ir jo vaizdavimą)?
- Temos apimtis (vienas ar du dalykai)?
- Kokios temos ribos (literatūra, kultūra)?
- Kokį laiką reikalaujama aprėpti (amžius, kada gyveno veikėjas ir kada autorius)?
- Ar yra kokios nors žanrinės (poezija, proza) temos nuorodos?

Galimybių įvertinimas

- Ką aš žinau apie šį dalyką?
- Ar suprantu visas abstrakčias sąvokas?
- Kuo iš pateiktų autorių galėsiu remtis rašydamas?
- Kokie kiti autoriai ir jų kūriniai tikėtų šiai temai /problemai atskleisti /galėtų būti kontekstas?

Kūrinio analizė ir interpretacija (penki klausimai apie veikėją)

- Kur ir kada vyksta veiksmas,
- kas yra veikėjas,
- ką jis veikia,
- ką jis jaučia,
- kuo viskas baigiasi.

(N. L. Gage, D. C. Berliner *Pedagoginė psichologija*, Vilnius, 1994, 244 psl.)

Kūrinio analizės pagrindimas

Penki klausimai apie veikėją	J. Biliūnas „Liūdna pasaka“	Pagrindimas kūrinio situacijomis, menine raiška
Kur ir kada vyksta veiksmas?	Pasakotojo susitikimo su Juozapota laikas ir jos istorijos laikas skiriasi. Veiksmas iš pradžių vyksta sanatorijoje, paskui nusikeliama į praeitį, kaimą.	Pasakotojas ją sutinka sanatorijoje, iš aplinkos detalių galima suprasti (visi linksmi, nori pamiršti ligą) Pasakojant jos likimo istoriją, minimas 1863 metų sukilimas, Petras išeina vyti rusų, kad jie būtų laisvi. Minimas sodžius, sapne Juozapota mato vyrą ariantį žemę.
Kas yra veikėjas?	Dabar sena dvasiškai palūžusi moteris, ieškanti savo vyro, anksčiau laiminga, jauna, tik ištekėjusi moteris.	Iš akių įvaizdžio. Jos kūrinyje lyginamos su žvaigždėmis: anksčiau spindinčiomis, dabar užgesusiomis.
Ką jis veikia?	Dabar ji visų klausinėja, ar šie nematė jos Petriuko ir nuolat kartoja frazę apie ponus. Jaunystėje ji buvo rūpestinga ir mylinti žmona, svajojo susilaukti vaikų. Vyrui išėjus į mišką, eina jo ieškoti, sužinojusi, kad šis gali būti sužeistas, eina į miestą jo ieškoti.	Pasakotojas atkuria jos istoriją, aprašoma jos išvaizdos ir dvasinės būsenos kaitą, ji laukia žinių, todėl bėga pas Damulius naujienų.
Ką jis jaučia?	Džiaugsmą, nerimą, baimę, išgastį.	
Kuo viskas baigiasi?		

Kaip išmokti pasirinkti temai atskleisti tinkamą kontekstą?

**Tinkamo konteksto temai / problemai atskleisti
pasirinkimą palengvina mąstymo schemas:**

- 1. EPOCHĄ.**
- 2. Autoriaus kontekstas.**
- 3. Kūrinio kontekstas.**
- 4. Rašytojo kūrinio (kūrybos) reikšmė kultūroje
/ literatūroje**
- 5. Temos kontekstas.**

Mąstymo strategijos žingsniai

1. Prisimina, ką žino apie **epochą, autoriaus, kūrinio, temos kontekstą**, nežiūrėdami į jokių šaltinių (atgamina turimas žinias, netiesiogiai įsivertina).
2. Papildo savo žinias klausydami mokytojo, draugų pranešimų, skaitydami vadovėlio medžiagą, papildomą literatūrą, tardamiesi su draugais, (kaupia, pildo, sistemina žinias).
3. Gavę užduotį pasibraukia (užsirašo iš naujo) kontekstą, kuriuo gali pasiremti kalbėdami / rašydami duota tema (atrenka, įsivertina pažangą, taiko žinias).

Žinių apie epochą kaupimas

Istoriniai įvykiai	Meno kryptys, kūrėjai, stilius
Mokslo pasiekimai	Literatūros ypatybės, kūrėjai, žanrai, stilius

Žinių apie autorių kaupimas

Laikas ir aplinka (istorinis, kultūrinis kontekstas)	Veikla (visuomeninė, profesinė)
Asmenybė (biografinis kontekstas)	Kūryba (konkretūs kūriniai)

Kūrinio / ištraukos / eilėraščio kontekstas

Istorinis kontekstas (istoriniai įvykiai, ekonominė, politinė, kultūrinė valstybės situacija)	Kultūrinis kontekstas (literatūros kryptis, filosofinės idėjos, žmogaus pasaulėvoka, religijos vaidmuo)
Biografinis kontekstas (asmenybės bruožai, pasaulėžiūra, veikla, gyvenimo vieta, išsilavinimas, domėjimosi sritys)	Literatūrinis kontekstas (dokumentinė literatūra, kiti kūriniai, kuriuose gvildenamos tos pačios temos, problemos, vaizduojama panaši situacija kritikos straipsniai)

Kūrējo ir kūrinio vieta ir reikšmė kultūroje ir literatūroje

Veiksniai, turėję įtakos kūrinio
atsiradimui, vaizdavimo būdai
(kontekstas)

Kūrinio sąsajos su kitais menais,
filosofinėmis idėjomis

Tęstinumas (temų, problemų stiliaus,
idėjų požiūriu)

Novatoriškumas (požiūrio, vaizdavimo,
stiliaus, temų naujumas)

Tikslingas rašinio temos konteksto pasirinkimas

Istorinis kontekstas (istoriniai įvykiai, ekonominė, politinė, kultūrinė valstybės situacija)

Kultūrinis kontekstas (literatūros kryptis, filosofinės idėjos, žmogaus pasaulėvoka, religijos pažiūros)

Biografinis kontekstas (asmenybės bruožai, pasaulėžiūra, veikla, gyvenimo vieta, išsilavinimas, domėjimosi sritys)

Literatūrinis kontekstas (dokumentinė literatūra, kiti kūriniai, kuriuose gvildenamos tos pačios temos, problemas, kritikos straipsniai)

Rėmimasis poezija rašinyje

Formuluojant rašinių temas reiktų nepamiršti poezijos:

- jos mūsų literatūroje daug ir labai geros,
- poezija aprėpia visas temas,
- eilėraščiai kalba apie universalias žmogaus gyvenimo reikšmes, amžinas vertybes, kultūros reiškinius,
- eilėraščiai tinka rašinio temai atskleisti,
- juos lengviau atsiminti nei didelius kūrinius,
- ignoruodami poeziją, siauriname programą, skurdiname mokinius dvasiškai, neugdome kalbos/žodžio/ perkeltinės žodžio reikšmės pajautos.

250-300 žodžių trijų dalių teksto rašymas ir vertinimas

Ugdo gebėjimus:

- tikslingai pasirinkti tinkamą temai atskleisti kontekstą,
- temos ir pagrindinės minties plėtotę susieti su kūrinio analize ir interpretacija,
- įžangą ir pabaigą sieti su tinkamu temai atskleisti kontekstu,
- įpranta rašyti trinarį (įžanga, dėstymas, pabaiga) tekstą,
- nepastebimai trumpi tekstai pasiekia rašinio apimtį.

V. Mačernio kūrybos temos: tarp namų, prigimtinės kultūros („Vizijos“) ir pasaulio kultūros (sonetai)

Rašymo temos:

- Namų reikšmės apmąstymas „Vizijose“;
- Gyvenimo prasmės samprata „Vizijose“;
- Kartų ryšys ir jo vertė „Vizijose“.

Kalbėjimo temos:

- **Žmogus pasaulyje, jo likimo apmąstymas sonetuose;**
- **Egzistencinės analogijos, tapatinimasis su literatūriniais personažais;**
- **Vertybių, padedančių išverti būties tragizmą, ieškojimas ir atradimas sonetuose.**

250-300 žodžių trijų dalių teksto rašymas namuose

- Tikslingai pasirinkti tinkamą temai atskleisti kontekstą.
- Kūrinio analizę sieti su temos ir pagrindinės minties plėtote.
- Įžangą ir pabaigą sieti su autoriaus pasaulėžiūra, dokumentine literatūra.

Pastaba: analizuojant sonetus galima „Vizijomis“ remtis kaip literatūriniu kontekstu. Galima lyginti sėsliojo žmogaus santykį su prigimtine kultūra, sėsliojo žmogaus pasitikėjimą savo kultūra ir judriojo žmogaus santykį su pasaulio kultūra, savo vietos joje ieškojimą.

250-300 žodžių trijų dalių teksto analizė ir vertinimas

Rašinių vertinimas pagal vertinimo normas,
skirtas vertinti ugdymo procese

[www.upc.smm.lt/V.Lisauskiene. Rasinio vertini
mo normos.docx](http://www.upc.smm.lt/V.Lisauskiene.Rasinio_vertinimo_normos.docx)

Literatūra

- N. L. Gage, D. C. Berliner *Pedagoginė psichologija, Vilnius, 1994;*
- Nauckūnaitė Z. *Iškalbos mokymas. K., 2001, 88-92 psl.;*
- Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas:rašymo procesas ir tekstų tipai. V., 2002.*
- Rašinio rašymo metodika ir rašinių pavyzdžiai
<http://smp.dizi.lt/11-12/lietuviu-literatura/samprotavimo-ir-literaturiniai-rasiniai/1494>